

ректне тужбе у корист оштећеника и незгоде које отуда потичу могу да умање гаранције које осигурање по својој сврси треба да пружи оштећенику.

Али се ове незгоде могу објаснити. Осигурање од одговорности има код нас, као што сам показао, релативно кратку историју. Стварање његових правила било је углавном дело Државног осигуравајућег завода, дакле осигурача, који поред тога има монопол осигурања. Затим, сукоби интереса у овој области били су врло ретки. Државни осигуравајући завод, за разлику од приватних осигуравајућих друштава имао је уопште врло помирљив став према својим клијентима и трећим оштећеним лицима. Он се не држи стриктно правила, као што смо видели. Његова пракса је кориговала у знатној мери текстове уколико су претерани. Најзад, и нарочито, сукоби интереса у овој области врло ретко су изношени пред судове, тако да ови нису имали могућност да одиграју овде своју стваралачку улогу, као што су то учинили у толиким другим областима.

Може се, на крају, приметити да чак и у земљама у којима је осигурање од одговорности имало дужу историју и много повољније опште услове за свој развитак, решења разних практичних питања нису увек у потпуној хармонији.

Михаило Константиновић

СОЦИОЛОГИЈА И ДИЈАЛЕКТИКА*

Циљ овог предавања је да покаже да од свих наука, чак и од наука о човеку, социологија има највећу потребу за применом дијалектичке методе. Штавише, наша амбиција иде даље, желели бисмо да покажемо да се питање односа између социологије и друштвених наука, као и питање односа између социологије и филозофије, може решити само помоћу дијалектичке методе.

Али, треба утврдити смисао ових израза. Све у историји познате дијалектике, изузев Прудонове и Марксове, биле су *утешитељске* и *апологетске дијалектике*, било да су оне *узлазне* или *силазне*, *позитивне* или *негативне*. Свима њима владају унапред прихваћена догматичка гледишта. Изабраћу само неколико примера, било да је реч о Платоновој узлазној дијалектици која је само једно мучно уздизање ка контемплацији вечних идеја, о Платиновој силазној и мистичној дијалектици, о Лајбницевој дијалектици синтезе Једног и Мноштвеног, о хегелијанској дијалектици која описује фазе отуђења Бога у свету и повратак света Богу кроз једно време које сублимира свако стварно кретање да би га сачувало, одржало и превазишло (*aufheben*) у живој вечности и да би поистоветило време, дух, ум, човечанство и божанство; — свуда су овде унапред познати одговори.

* Поводом схватања проф. Гурвича изнесеног у овом предавању, „Анали“ доносе чланак др. Михаила В. Поповића под насловом „Неке карактеристике Гурвичеве дијалектике“ (Примедба Уредништва).

Једино су Прудом и Маркс радије везивали дијалектику за стварну борбу, за људску делатност у друштву, за друштво *en acte*, како се изразио Сен-Симон. Међутим, ни Прудон ни Маркс нису успели да дијалектику потпуно ослободе њеног узлазног и, стога, утешитељског карактера. Идући више за Платоном него Маркс, Прудон је говорио о „универзалном измирењу помоћу универзалне дијалектике“; Маркс је сматрао да историска дијалектика доводи до потпуног измирења човека и друштва са самим собом који нису више отуђени.

Прави задатак дијалектике је разарање свих стечених и искристалисаних појмова да би се спречило њихово окамењивање које потиче од њихове неспособности да схвате целине у кретању, као и да истовремено узму у обзир цело и његове делове. Стога би дијалектика, да би била плодна, морала у суштини бити антидогматичка, искључујући свако узимање филозофског и научног става унапред. Непоколебљива и некомпромисна дијалектика, вирулентна дијалектика и дијалектика која служи свом позиву не може бити ни узлазна, ни силазна, нити и једно и друго истовремено. Она не може довести ни до спасења, ни до очајања, нити кроз очајање до спасења. Она не претставља никакво универзално средство измирења човечанства са самим собом. Она не може бити ни спиритуалистичка, ни материјалистичка, ни мистичка. Она се не може пројецирати ни у свест, ни у биће: јер су односи између њих и сами дијалектички и морају бити дијалектизовани.

Према том гледишту, рећи да је социологији више него свакој другој науци потребна дијалектика никако не значи жељу да се социологија припоји филозофији. Дијалектика има смисла само ако се сматра као претходно очишћење, *ордалија*, као тешко проверавање које је потребно свакој науци и свакој филозофији. Само њено име то потврђује. *Dia* значи *преко*, „пут ка“. Пут ка чему? На ово питање одговоримо: ка стално обнављаним искуствима које се не могу затворити ниукакав непокретан оперативан оквир.

Свака непоколебљива и некомпромисна дијалектика води у безгранично различита искуства; стога смо предложили да ту дијалектику назовемо *хиперемпириском* и говорили смо о *дијалектичком хиперемпиризму*. То значи, с једне стране, да су „непосредно дато“ и „конструисано“ само гранични случајеви, бесконачни циљеви које не можемо достићи јер непрестано доживљујемо само различне области и ступњеве који им претходе, а с друге стране, разноврсност искуства нам увек припрема нова изненађења, непредвидљиве и неочекиване заокрете где се отварају неслућени понори.

Упадљива сродност између дијалектике и искуства који се једно на друго ослањају потврђује се чињеницом што се обоје везују за људско. *Искуство је увек људско*: то је напор човека, групе, друштва да се оријентишу у свету, да се прилагоде и најзад, да се сами измене. Млади Маркс је истицао *праксу*, како колективну тако и индивидуалну. И само научно искуство, не само у друштвеним нау-

кама већ и у природним, остаје усуштини људско искуство и има обележје људског и друштвеног. Види се, дакле, како је дијалектички хиперемпиризам људски и како је људско по превасходству хиперемпириско и дијалектичко.

Дијалектика је, дакле, пут којим је људско у покрету пошло да би схватило покретне стварне целине које непосредно или посредно имају његово обележје, укључујући саму људску стварност као и њене променљиве односе са укупношћу стварног бића. Ово обухвата низ ступњева интензитета дијалектике која, по нашем убеђењу, достиже, као што смо већ рекли, свој максимум у социологији и у тоталним друштвеним појавама које она проучава.

Једна од великих грешака свих прошлих дијалектика била је њихова тенденција да сведу различне техничке поступке дијалектизације на један, на поступак противречности или поларизације између противречности. Присталице антитегичке дијалектике, као што су Фихте, Прудон и Киркегор (Kierkegaard), нису мање грешили у том погледу од присталица синтетичке дијалектике, као што су Платон, Лајбниц или Хегел. Чак их ни Маркс, који је иначе предосећао неколико дијалектичких поступака, није довољно разликовао. У новије време, савремени претставници нуклеарне физике, као што су Нилс Бор (Niels Bohr), Хајзенберг (Heisenberg), Луј д Брољи (Louis de Broglie), Ж. Л. Детуш (J. L. Destouches), иако прибегавају дијалектици да би решили сукоб између корпускуларне и ондулаторне теорије светлости, ипак изрично своде читаву дијалектику методу само на комплементарност.

Међутим, изгледа нам недопустиво сводити дијалектику уопште и дијалектички хиперемпиризам посебно на један једини или чак на неколико оперативних поступака или техника дијалектизације. У начелу, могло би се наћи $n + 1$ поступак. С обзиром на данашње стање наших знања, предлажемо да се разликује пет техничких поступака дијалектичког хиперемпиризма. Овде ћемо покушати да ближе одредимо оне области његове примене у социологији где се он може најуспешније применити. То су:

- 1 — Дијалектичка комплементарност,
- 2 — Узајамно дијалектичко обухватање,
- 3 — Дијалектичка двосмисленост,
- 4 — Дијалектичка поларизација,
- 5 — Реципрочност перспектива.

Сви ови наведени оперативни поступци могу постати истовремено неопходни и заједнички се примењивати у социологији. Да бисмо добили у времену, узећемо све наше примере из социолошке области.

Али, шта је социологија? Подручје социологије је друштвена стварност — која је стварност учешћа људског у људском — узета у свим њеним размерама, у свим њеним видовима (на пример, структуралним и неструктуралним) и у свим њеним спратовима. Од спо-

љашње љуске друштва — његове морфолошке основе (географске, демографске, еколошке, инструменталне, итд.) — идући преко организованих апарата, преко еластичних свакодневних врста праксе, преко техничких и нетехничких узора, преко знакова, преко симбола, до колективних понашања дерогације и новачења која мењају праксу и узоре и стварају нове симболе, до колективних вредности и идеја и до колективног менталитета, — постоји вечито кретање од једног ка другом и натраг. Сви ти спратови друштвене стварности узајамно се прожимају, чине нераскидиву целину — тоталне друштвене појаве — не искључујући изврстан дисконтинуитет између тих спратова друштвене стварности. Исто тако, структурални, структурабилни и нетструктурални елементи налазе се у вечитој борби коју допуњује борба спонтаног и организованог а да се и не помиње борба група и друштвених класа и њихови сукоби са глобалним друштвима у којима су они уклопљени; исто тако, постоје односи који су истовремено присни, затегнути и амбивалентни између ове три врсте појава: *микросоциолошких* (односи са другим, Ми, маса, заједница, присна заједница), *групних* (породице, занимања, предузећа, класе, државе) и *глобалnodруштвених* (на пример, нације).

Ову сложену и пуну унутрашњих затегнутости друштвену стварност проучава социологија на посебан начин који се веома разликује од начина посебних друштвених наука: (а) социологија узима увек у обзир све спратове, све размере и видове друштвене стварности истовремено, одједном, посматрајући их као целину; (б) она проучава друштвену стварност ослањајући се на *типолошку методу* која се разликује како од више-мање уопштавајуће методе природних наука тако и од *индивидуализирајуће методе* (својствене историји, географији и етнологији) и *систематизујуће методе* својствене извесним посебним друштвеним наукама (које израђују доследне системе узора, знакова и симбола који важе у једном конкретном друштвеном оквиру, на пример, као политичка економија, техничко проучавање права, граматика, фонологија). На тај начин, може се укратко рећи да је *социологија наука која проучава тоталне друштвене појаве у сталном кретању структурисања и де-структурисања и њихових испољавања у микросоциолошким, групним и глобалnodруштвеним типовима који су у току стварања и разарања*.

Али, не може се предузети ниједна анализа у тој науци, не може се схватити ни њено подручје, ни њена метода, ни њен предмет — који произилази из комбинације подручја и методе — не узимајући у помоћ пет поступака дијалектичког хиперемпиризма које смо поменули.

Испитајмо, најпре, поступак дијалектичке *комплементарности* где се под привидношћу узајамног искључивања супротни изрази откривају као близанци, двојници, потврђујући се једни као функције других и улазећи у исте целине.

Тако, разни видови друштвеног, економски, политички, културни, психолошки, пре свега су комплементарни видови исте тоталне друштвене појаве; исто тако, однос између организованог и спонтаног, структуралног, структурабилног и неструктуралног, симбола и оног што је симболизовано. Исто то вреди за феномене Ја, Други и Ми, за масу, за заједницу и присну заједницу, најзад за микросоциолошке елементе, за групе и за глобална друштва која не можемо ни свести једне на друге, ни одвојити једне од других. У занемаривању тих ситуација лежи грешка сваке недијалектичке мисли. Уосталом, ова комплементарност се може или састојати у чињеници што се изрази, привидно супротни, допуњују идући у истом смеру, или упуштати се у компензације. На пример, међу спратовима друштвене стварности, према стањима и типовима структура, демографска основа, организовани апарати, узори, симболи, веровања могу час ићи у истом смеру, час се раздвајати. Ја, Други и Ми, као и микросоциолошки, групни и глобалнодруштвени типови, налазе се у истој ситуацији, док комплементарност између спонтаног и организованог, структурисаног и неструктуралног, симболизованог и симбола, чак и три ступња феномена Ми: маса, заједница и присна заједница, јесте комплементарност компензације.

Али поступак дијалектичке комплементарности — који води утврђивању управне или обрнуте сразмерности — своди се у социологији на истицање да се разни елементи тоталне друштвене појаве дефинишу једни само у односу на друге. Он не показује какви су ти односи. Ти односи се састоје било у *узајамном обухватању*, било у *дијалектичкој двосмислености*, било у *дијалектичкој поларизацији*, било најзад у *реципрочности перспектива*.

Узајамно дијалектичко обухватање поново налази у елементима, који се на први поглед не могу свести једни на друге, секторе који би се такорећи секли, садржавали један другог, прожимали се до извесне мере или били делимично иманентни једни другима. На пример, не може се рећи да се спонтано и организовано, симболизовано и симболи, друштвене класе, маса, заједница и присна заједница узајамно обухватају, иако су они комплементарни. Али, треба утврдити да већина спратова друштвене стварности, као и односи између феномена Ја, Други и Ми, између разних размера друштвене стварности: микросоциолошке, групне и глобалнодруштвене, најзад односи између менталитета индивидуалног, интерперсоналног и колективног нису само комплементарни већ често изискују осветљење дијалектике узајамног обухватања. Тако у нормално доба — али не у тренутку криза и револуција — разни спратови друштвене стварности налазе се у исти мах у вечитом узајамном прожимању и у вечитом сукобу. То је оно што је Маркс истакао у погледу односа између производних снага, односа производње и идеологије. Како би се могли схватити, на пример, односи морфолошке основе, економских узора и понашања, друштвених улога новаторских понашања, колективних вредности и идеја, а да не буду

подвргнути осветљењу узајамног дијалектичког обухватања чији ступњеви интензитета могу бити различити и имати час потенцијалан, час стваран карактер? Треба овде још једном истаћи сву снагу везе која се открива између примене дијалектичког поступка и истинског социолошког емпиризма. Исто тако, требало би утврдити да Ја, Други и Ми нису само комплементарни већ допуштају разне ступњеве *узајамног обухватања* или *реципрочне иманентности* које, на пример, расту кад се иде: (а) од масе ка заједници и од заједнице ка присној заједници; (б) од дисхармоничних глобалнодруштвених структура, у стварању или у опадању, ка глобалним структурама у релативној равнотежи; (в) најзад, од душевних стања (индивидуалних претстава, осећања, меморија) ка колективним мишљењима и од ових ка колективним душевним актима (интуицијама и расуђивањима). Оустајемо од навођења примера и упућујемо на наша дела.

Пређимо на *дијалектичку двосмисленост* и *дијалектичку амбиваленцију*. Да је све што је људско подложно двосмислености открио је Фројд који је, међутим, погрешно што је њу сводио само на сексуалност и није видео да се ту сусреће један дијалектички поступак или осветљење који се нарочито могу применити у социологији. Сама чињеница да социологија захтева истовремену примену свих дијалектичких поступака указује да она ради у једном подручју пуном двосмислености, штавише амбиваленције. Јер, *бити повезани и остати у извесној мери несводљиви, још више, узајамно се прожимати не поистовећујући се, суделовати у истим целинама и борити се међу собом, бити многоструки и јединствени, често се истовремено откривати као пријатељи и као непријатељи, истовремени центри привлачења и одбијања, огњашта охрабрења и претње — што је судбина човека који живи у друштву, судбина оног што се зове Ми, судбина група, класа, читавих друштава, зар то не значи пасти у амбиваленцију?*

А како схватити без помоћи дијалектичке амбиваленције однос између организованог и спонтаног у друштвеном животу? С једне стране, та вечита претња *претеране организације* и *склеротичне крутости* која притиска организоване апарате гонећи их да угуше своје сопствене животноворне изворе који имају корена у друштвеној спонтаности. С друге стране, не мања опасност растурања, стерилизације спонтаности која пресушује кад организовани центри више не успевају да је каптирају, каналишу и изразе и самим тим унапреде. Узећемо само један врло једноставан пример: драма прелаза из монархског ауторитаризма у почетку капитализма који је истовремено организовао и гушио, у либералну демократију која скоро достиже економску анархију, карактеристичну за конкурентски капитализам. Нећемо се задржавати на случају друштвених симбола који откривају сакривајући и сакривају откривајући, који гоне на суделовање и ометају га у извесној мери, чији се степен може открити само поступком дијалектичке двосмислености.

Дијалектичка двосмисленост припрема поступак дијалектичке поларизације или стављања у противречност који је поступак класичне дијалектике. Верни ставу који бранимо, овом поступку стављамо приговор *инфлације противречности и фетишизма противречности* за које постоји сувише склоности да се сматрају — као увек — спасоносним. За дијалектички хиперемпиризам не постоје противречности по себи, већ случајеви где се оне појављују и изискују да буду осветљене поступком поларизације. Чак *друштвене класе*, које претстављају најпротивречнији елемент друштвене стварности, могу, кад их је више и кад су једнаке снаге, правити компромисе, док појединац и друштво који су најмање противречан елемент друштвене стварности, јер по правилу имају тенденцију да ступе у реципрочност перспектива и да остану потпуно симетрични, могу у одређеним околностима постати поларни.

Поступак дијалектичке поларизације нарочито намеће друштвена стварност у тренутку ломљења структура, револуција, важних промена цивилизације, итд. Расцеп између спратова друштвене стварности који тада настаје могао би послужити као пример поларизације. Маркс је предвидео овај случај у својој социологији револуције: он је говорио о противречности између производних снага и односа производње која капиталистички режим чини нарочито експлозивним. То је исто тако био случај на крају римске империје и такав је случај и данас где присуствујемо завршетку колонијалне епохе. У свим тим случајевима друштвене структуре и цивилизације које су се по правилу налазиле у односу узајамног обухватања, постају протевречне и захтевају примену поступка поларизације. Други пример, својствен свим прелазним друштвима, јесте случај противречности које се појављују између феномена Ја, Други и Ми, као и између облика друштвености, група и глобалних друштава. Онда, разни Ја, разни Други и разни Ми, захваћени различитим струјањима и подложни упадљивим отступањима ритмова, кретања и оријентација могу изазвати жесток судар у оквиру група и глобалних друштава који уосталом и сами долазе у сукобе. Тај судар постаје знак преокретања хијерархије група, деструктурисања и реструктурисања глобалних друштава. Укратко, *дијалектичка поларизација* није општи дијалектички поступак; она се намеће социологији извесним заокретима у друштвеној стварности који су више изузетни.

Пети и последњи оперативни поступак дијалектичког хиперемпиризма је поступак *реципрочности перспектива*. У питању је да се уоче у елементима који не допуштају ни идентификовање ни одвајање, њихова узајамна иманентност која је толико ојачала да доводи до паралелизма или до више-мање снажне симетрије између њихових манифестација. На тај начин се може доказати да се по правилу појединац и друштвено налазе у реципрочности перспектива у свим размерама: (а) на нивоу феномена Ми где се открива паралелизам између притисака које врши маса на заједницу а

ова на присну заједницу, и притисака које у самом појединцу човек масе врши на човека заједнице и човек заједнице на човека присне заједнице; (б) на нивоу група где борби између разних група у којима човек учествује одговара расцеп између разних Ја истог појединца који има разне друштвене улоге у тим групама; (в) на нивоу друштвених класа и глобалних друштава који израђују своје критеријуме хармонизације људске личности. Стављање у реципрочност перспектива примењује се још у многим другим појавама друштвене стварности, нарочито у колективном и појединачном доприносу културним радовима као што је морал, уметност, знање и чак религија и право. Најзад, стављање у реципрочност перспектива примењује се на односе између друштвених детерминизама и људске слободе где се утврђује симетрија највећих степена слободе (одлучивање, новачење, стварање) и највећих степена социолошког детерминизма (који може постати свестан подухват: нацрт, управљање, планирање). Само, с једне стране, та реципрочност перспективе допушта степене и даје разне одјеке према подручјима или нивоима где је примењена; с друге стране, у свим поменутим подручјима и у функционалној зависности од конкретних стања ствари у друштвеној стварности, реципрочност перспектива се може распрнути и уступити место противречним поларизацијама, што важи не само за односе друштвених детерминизама и људске слободе, као и за колективан и појединачан допринос културним радовима, већ исто тако за опште односе између појединца, групе и друштва.

Стављање у реципрочност перспектива може, *дакле, увек припремити изненађења* и довести до утврђивања раскида паралелизма и симетрије. Овде смо поново упућени на хиперемпиризам непредвидљивом и неочекиваном скученошћу резултата стављања у реципрочност перспектива које је пре један начин постављања проблема него средство њихових решења једном за свагда. Управо стога, искуство остаје једино компетентно; оно једино одлучује о самом избору између многоструких оперативних дијалектичких поступака, што га не спречава да буде, са своје стране, вођено, продубљено и проширено, да буде начињено еластичним и бескрајно променљивим, у самим својим оквирима, разним дијалектичким поступцима које смо набројали и настојали да илуструјемо социолошким примерима.

Пре но што завршимо, хтели бисмо да учинимо још две напомене. Једна од њих односи се на проширење значаја подручја примене дијалектике у социологији, јер је реч о прибегавању поступцима дијалектичког хиперемпиризма да би се решио проблем односа између социологије и друштвених наука, као и односа између социологије и филозофије. Друго разматрање намерава да покаже границе дијалектике у социологији, јер, ако нам дијалектика помаже да припремимо објашњење, она нам никако не пружа то објашњење.

Посебне друштвене науке разликују се од социологије својим методама, које су било систематишуће било индивидуалишуће, и својим подручјем које, са изузетком историје и етнологије, узима у обзир само један спрат друштвене стварности. У начелу то би требало да доведе до превласти социологије над свим друштвеним наукама. Међутим, не може се порећи ни да се доста друштвених наука конституисало пре социологије, ни да у разним фазама њихових узајамних развоја њихови односи нису били различити. Проблем се може решити једино водећи рачуна о стварним ситуацијама, другим речима, стављајући социологију и посебне друштвене науке час у однос дијалектичке комплементарности, час у однос дијалектичке противречности: треба такође истаћи дијалектичку двосмисленост односа између социолога и претставника посебних друштвених наука који често конкуришу једни другима. Најзад, социологија и остале друштвене науке такође се могу поларизовати у погледу извесних проблема или извесних сектора или с обзиром на извесне покушаје. Тако Диркем, на пример, кад је тражио утапање друштвених наука у социологију и кад је изазвао њихову жестоку реакцију, постигао је ипак свој циљ и не увиђајући, јер су се посебне друштвене науке „социологизирале” на битан начин сачувавши методолошку аутономију. Реципрочност перспектива је задатак који социологија треба да постави себи у погледу посебних друштвених наука али који она још није могла да потпуно оствари.

Што се тиче односа између социологије и филозофије — које треба да позитивно и негативно сарађују а да се не помешају, узајамно се критикујући и узајамно постављајући питања — поступци дијалектичког хиперемпиризма нам могу поново помоћи да их тачно одредимо.

Социологија и филозофија су у односу *дијалектичке комплементарности* у том смислу што филозофија помаже социологији да у друштвеној стварности разликује моралне, когнитивне, естетске, правне чињенице, а што социологија, са своје стране, помаже филозофији да схвати конкретне и стварне варијације тих појава у њиховој бескрајној многострукости.

Социологија и филозофија су у односу *узајамног дијалектичког обухватања* јер филозофија не може занемарити колективне субјекте когнитивних и моралних аката као што су феномени Ми, групе, класе и глобална друштва, а социологија не може занемарити значења, симболе, идеје и вредности чију важност она доказује.

Дијалектичка двосмисленост између филозофије и социологије не односи се само на претставнике две науке, чак не само на њихове претензије на узајаман империјализам, већ исто тако на чињеницу што су извесни социолози, хотећи да филозофију утопе у социологију, социологију уствари подвргли једном одређеном филозофском ставу (Конт, на пример, ставовима Босиеа и д Боналда а Диркем Кантовом ставу) и што су филозофи, као Хегел и Дјуи, хо-

тећи да социологију утопе у филозофију, напротив, читаву филозофију начинили социолошком.

Дијалектичка поларизација између филозофије и социологије примењује се било на догматичке интерпретације филозофије (укључујући кантовски идеализам) и на механистичке и бихевиористичке интерпретације социологије које произвољно сужавају њено подручје, било на супротстављање између објашњавајућег задатка социологије и оправдавајућег и проверавајућег задатка филозофије.

Најзад, *реципрочност перспектива између филозофије и социологије* које су постале паралелне и симетричне у њиховим резултатима, може се сматрати само као један врло удаљен циљ који допушта само сасвим приближна решења, плод опрезне и брижљиве сарадње између филозофа и социолога.

Али, пошто смо приписали тако велик значај прибегавању дијалектици у социологији, не бисмо хтели да завршимо не указавши на њене границе.

Ако дијалектика помаже да се избегне свака догматизација једне ситуације, свако олако решење, свака свесна или несвесна сублимација, свако произвољно изоловање, свако заустављање кретања у друштвеној стварности, — она не објашњава, она нам не даје схему објашњења. Она нас доводи до прага објашњења у социологији али не прелази тај праг. Она нас учи да се објашњење има тражити у тоталним друштвеним појавама у кретању, у којима делују вулканске силе. Она нам описује кретања структурисања и деструктурисања тих тоталних друштвених појава. Она нас учи да социолошки типови нису „слике Епинала”, него центри колективних привлачења у вечитом динамизму. Стога емпириска дијалектика може само да поставља питања а сама не даје одговоре. Изгледа нам да прибегавање дијалектици као објашњењу само потстиче чисту дескрипцију — мање овлашну од оне којој се предала америчка социологија али ипак само дескрипцију. „Најлепша девојка у Француској може дати само оно што има...” Дијалектика само припрема оквире објашњења. Ово последње остаје да се сваки пут поново нађе. А најпоузданије схеме објашњења дала је социологији историска узрочност. Кад она настоји да објасни, социологија треба да почне, дакле, да тесно сарађује са историјом.

Жорж Гурвич (Georges Gurvitch)

НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ГУРВИЧЕВЕ ДИЈАЛЕКТИКЕ

Дијалектика Жоржа Гурвича није усамљен напор у савременој општетеориској, филозофско-научној мисли да се одбаце „метафизички“ окамењени појмови и да се научна мисао дијалектизира. У области природних наука то су чинили и још увек чине неки са-